

Анна Стоян¹

Стандарти доказування як складова процесуальної справедливості

1. Вступ

Пошук уніфікованої формули досягнення справедливості у найрізноманітніших сферах життя хвилює людство не одне покоління. Так, ще давньоримський юрист Ульпіан зазначав, що «справедливість – це незмінне і постійне прагнення надати кожному належне йому право»². Водночас, варто погодитися із твердженням Амартія Сен, який писав: «Існує безліч конкуруючих одна з одною підстав справедливості, які однаковою мірою претендують на безпристрасність, проте в той же час відрізняються одна від одної, виступаючи антиподами»³. Інакше кажучи, справедливість у потенційній кількості її проявів корелює з принципом плюралізму істини. Сказане призводить до висновку про можливість встановлення однозначної справедливості принагідно конкретних обставин та з використанням тотожних ціннісних орієнтирів одночасно. Поняття «справедливості» є інваріативним та навряд чи носить універсальний характер

¹ Аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права, Національний університет «Одеська юридична академія»; Anna_Stoyan@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9176-5516>.

² Погребняк С.П. Справедливість як принцип права: основні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. С. 260–262. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/182340/182239> (дата звернення 05.03.2020).

³ Амартія Сен. *Ідея справедливості*. М.: Издательство Института Гайдара, 2016. С. 49–52.

для всіх без винятку ситуацій, що **актуалізує** потребу пошуку практичного виміру справедливості принагідно розгляду різноманітних категорій справ в рамках адміністративного судочинства України. **Новизна** поточного дослідження полягає у з'ясуванні ролі стандартів доказування для досягнення справедливості під час оцінки доказів суддею у адміністративному процесі. З позицій вищезазначеного **метою** дослідження є формування знання про те, яким чином стандарти доказування впливають на можливість наближення до ідеалу справедливості як цінності, принципа та вимоги, що висувається до заключного етапу адміністративного процесуального доказування – оцінки доказів. Методологічну основу статті склала низка загальнонаукових методів, серед яких аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, конкретизація, аналогія, метод побудови гіпотез, системно-структурний метод. Герменевтичний метод використовувався задля розуміння і тлумачення нормативно-правових актів. За допомогою описового, термінологічного та системного методів охарактеризовано принцип справедливості. Аксиологічний метод допоміг проаналізувати справедливість як загальнолюдську цінність. Функціональний метод сприяв виявленню функції та ролі стандартів доказування на шляху утвердження справедливості під час оцінки доказів в адміністративному процесі. Логіка уявлення дослідженого матеріалу

Зважимо на раніше проведені дослідження щодо «справедливості» та «стандартів доказування». Загалом концепція справедливості перебувала у центрі уваги мислителів та вчених починаючи з часів античності (Геракліт, Демокріт, Аристотель), продовжуючи засновниками європейської філософії права (Г.Гроцій, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббс), представниками західних раціоналістичних теорій (Р. Нозіка, Дж.Ролза, Р.Дворкіна), прихильниками комунітаристських концепцій справедливості (А.Сен, Н. Фрайзер, Дж. Елстер⁴).

⁴ Дзьобань О.П, Мануйлов Є.М. Справедливість як правова цінність: концептуалізація феномену. *Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, №1 (24). 2015. С. 104. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnyua_2015_1_12.pdf (дата звернення: 16.02.2022).

Поважна кількість дослідників часів незалежної України в своїх працях продовжують звертатися до з'ясування сутності справедливості як невід'ємного компоненту соціальних інститутів, серед яких В.П. Горбатенко, О.М. Тарасишина, С.І. Максимов, О.П. Дзьобань, Є.М. Мануйлов та інші. Справедливість як невід'ємний компонент соціальних інститутів досліджувалася багатьма поважними вченими серед яких В.П. Горбатенко, О.М. Тарасишина, С.І. Максимов, О.П. Дзьобань, Є.М. Мануйлов та інші. Рівень розроблення проблематики стандартів доказування у вітчизняній процесуальній доктрині різниться залежно від галузі права. Комплексні дослідження представлені у кримінальному процесуальному праві, зокрема у працях І.В. Гловюк, А.С. Степаненко, Г.Р. Крет, Х.Р. Слюсарчук. Фрагментарно дослідженим стандарт доказування залишається на рівні цивільного та господарського процесів у статтях Б.П. Ратушної, Ю.Ю. Рябченка, І.О. Бута, Л.В. Мелеха, Н.В. Теремцової. Доктрина адміністративного процесуального права України наразі представлена фундаментальними працями С.В. Ківалова та А.Ю. Осадчого щодо адміністративного процесуального доказування. Водночас стосовно стандартів доказування існують фрагментарні дослідження, зокрема Є.О. Яковенко аналізував стандарт доказування «поза розумним сумнівом» принагідно компетенції суб'єктів владних повноважень.

2. Аксіологічний вимір справедливості

Справедливість завжди сприймалася як невід'ємний атрибут соціальних систем, головним провідником якої виступає право, що за влучним виразом Цельса «є мистецтвом добра і справедливості»⁵. Бандура О.О. зазначав, що справедливість є продуктом життєдіяльності суспільства, яке у процесі свого розвитку виробляє власну «ієрархію людських цінностей», які за ідеальних умов відображаються у правових приписах та починають сприйматися як правові

⁵ Погребняк С.П. Справедливість як принцип права: основні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. С. 261–263. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/182340/182239> (дата звернення 05.03.2020).

цінності⁶. У разі відсутності правових механізмів захисту та гарантій реалізації справедливості втрачає свій обов'язковий характер, існуючи як моральна чеснота, що може бути легко порушена⁷. Отже, справедливість є одночасно об'єктом і засобом рефлексії ідеалів соціума у сферу правових постулатів, де відбувається їх формалізація, а після – реверсний коригуючий вплив на суспільство. Справедливість отримала фундаментальний та всеохоплюючий статус на різних правових рівнях з метою недопущення її ізоляції в переліку сучасно морально-психологічних якостей.

Справедливість як цінність права бере свої витоки із загальнолюдських цінностей, перелік яких є досить великим (чесність, безпристрасність, всесторонність, розумність та інші), а їх етимологію часом важко встановити. Проте як влучно зауважує професор П. Шлаг: «У світі правознавства стає неможливою і водночас неістотною постановка питання про історію походження цінності чи цінностей. Це неможливо, тому що цінності розглядаються як самоочевидні і самообґрунтовувальні; і мається на увазі, що учасники правового спору вже розглядають цінності як первинне джерело влади»⁸. Саме тому справедливість як цінність права первинно завжди розглядається як відірвана від конкретних обставин та історичних подій конструкція, яка відповідає суспільним прагненням та ідеалам, а за потреби набуває індивідуалізованих рис в кожному практичному кейсі.

3. Справедливість як принцип права

Важливого значення справедливість набуває як складова верховенства права, проявляючи себе в її елементах, а саме: законності, юридичній визначеності, забороні свавілля, доступу до правосуддя,

⁶ Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: Аксіологічно-гносеологічний підхід: монографія. Київ: нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 34.

⁷ Подковенко Т. А. Справедливість у системі цінностей права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С. 13. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18189/1/Подковенко%20Т..pdf> (дата звернення: 05.02.2022).

⁸ Шлаг П. Загальнолюдські цінності у постсучасному світі. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. №1 С. 138. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/183689/183622> (дата звернення: 07.03.2022).

дотриманні прав людини, забороні дискримінації та рівності перед законом. Досліджувана категорія згадується у преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) та набуває практичної реалізації у вигляді справедливої процедури та рівності перед законом у практиці Європейського суду з прав людини⁹. Особливе місце у згаданому контексті посідає право на справедливий суд, в рамках якого має бути забезпечене справедливе слухання справи, що також віддзеркалено у ст. 6 ЄКПЛ¹⁰. В свою чергу, Європейська комісія за демократію через право створила «Контрольний список питань для оцінки дотримання верховенства права» відповідно до яких суд може вважатися справедливим, якщо доступ до нього неускладнений, існує право на оскарження, право на захист, право на безоплатну правову допомогу, та формальні вимоги, строки й розмір судового збору є розумними¹¹.

Окремої уваги потребує аналіз справедливості як частини системи основоположних принципів права України. О.Ф. Скакун визначає справедливість як загальний принцип права, що є «мірою морально-правової домірності вкладеного та отриманого у всіх сферах життєдіяльності людини та їхнього правового забезпечення»¹². В.С. Нерсисянц вказує, що «право завжди справедливе і є носієм справедливості в соціальному світі»¹³. Т.А. Подковенко вважає, що «право іманентно передбачає справедливість, а справедливість має

⁹ Верховенство права: Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні. Страсбург, 4 квітня 2011р. *Право України*. 2011. No 10. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) (дата звернення: 11.02.2022).

¹⁰ Верховенство права: Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні. Страсбург, 4 квітня 2011р. *Право України*. 2011. No 10. С. 173. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) (дата звернення: 11.02.2022).

¹¹ Контрольный список вопросов для оценки соблюдения верховенства права: 106-е пленарное заседание Венецианской комиссии (Венеция, 11–12 марта 2016 г.). Страсбург, 18 марта, 2016р. С. 30. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-rus) (дата звернення: 06.02.2022).

¹² Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручн. Харків: Консум, 2006. С. 224.

¹³ Нерсисянц В.С. Философия права: учебник. М.: ИНФРА*М – НОРМА, 2005. С. 28.

правову основу, тобто є реальною та захищеною правом»¹⁴. Водночас не варто забувати, що право не може гарантувати абсолютну справедливість, проте будья-яку з існуючих нерівностей воно намагається звести до мінімуму¹⁵. Отже, одним з першочергових стимулів виникнення права є жага до справедливого суспільного устрою. Справедливість як принцип права з одного боку виступає надійним фундаментом при конструюванні усіх пластів правової системи, а з іншого виконує функцію наближення ціннісних орієнтирів від загально-абстрактних уявлень до предметного використання, задаючи алгоритм дій у вигляді нормативних приписів.

Важливою категорією для вітчизняного права є «соціальна справедливість», що ґрунтується на ст.1 Конституції України, яка визначає країну як «соціальну державу, що забезпечує кожному існування гідне людини»¹⁶. В свою чергу, Конституційний Суд України (далі – КСУ, Суд) активно використовує поняття «соціальної справедливості». Так, знаковим джерелом, на яке продовжують посилатися суди й сьогодні¹⁷, є Рішення від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004, де у п.4.1 мотивувальної частини вказано: «верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовчу діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнені ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права».

¹⁴ Подковенко Т. А. Справедливість у системі цінностей права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С. 11. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18189/1/Подковенко%20Т..pdf> (дата звернення: 05.02.2022).

¹⁵ Бандура О. Справедливість та її роль у системі цінностей права. *Закон и жизнь*. 2012. № 11. С. 34.

¹⁶ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/ 96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.02.2022).

¹⁷ Рішення Конституційного суду України у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства щодо відповідності Конституції України ст. 11 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» від 22 липня 2020 р. №8-р(І). 2020р. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/8_p1_2020.pdf (дата звернення: 15.02.2022).

Концепція «соціальної справедливості» активно розробляється й на доктринальному рівні. Так, Бахновська І.П, Слободиська О.А. зазначають: «Соціальна справедливість – це сукупність законодавчо закріплених норм, покликаних захистити конституційні права і свободи людини»¹⁸. Погребняк С.П. пропонує розглядати об'єктивну (соціальну) справедливість у широкому сенсі – щодо усіх загально-громадських інститутів, та у вузькому – стосовно соціальних питань. Поміж іншого вчений виокремлює «процедурну справедливість» як умову наближення до «змістовної справедливості»¹⁹.

4. Стандарти доказування як складова процесуальної справедливості

Афанасьєва М.В. аналізуючи теорію процесуальної (процедурної) справедливості вказує, що довіра до рішення базується не стільки на результаті (розподільча справедливість), скільки на чесній та відкритій процедурі його прийняття²⁰. Отже, юридична практика також не може функціонувати без принципу справедливості, який за влучним висловом Т. Оноре є архіважливим саме на етапі застосування норм права, а не тільки розроблення²¹.

Можливість досягнення ідеалу справедливості у правозастосовній діяльності доречно розглядати крізь призму соціального експерименту Джона Ролза під назвою «завіса незнання», вперше згаданого у книзі «Теорія справедливості» 1971 року, який вира-

¹⁸ Бахновська І.П, Слободиська О.А. Юридична природа соціальної справедливості як складова частина принципу справедливості. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2021. Випуск 64, С. 182.

¹⁹ Погребняк С. П. Справедливість як принцип права: основні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. С. 262–264. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/182340/182239> (дата звернення 05.03.2020).

²⁰ Афанасьєва М.В. Процесуальна справедливість и легитимность публичной власти. *Одеса: Гельветика*. 2020. С. 296–299.

²¹ Головченко О. Справедливість як фундаментальний принцип права у практичній площині. *Наукова бібліотека. Віче*. 2012. С. 5–7. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/viche_2012_20_3.pdf (дата звернення: 09.02.2022).

жається формулою: чесна процедура апріорі дорівнює чесному та справедливому результату. Яскравим прикладом вищезазначеного є автоматизований розподіл справ у судах, де дотримання належної процедури гарантує легітимність призначеного до розгляду судді. Інший аспект прояву «завіси незнання» полягає у реальному незнанні або навмисному ігноруванні суб'єктом ухвалення рішення (суддею, поліцейським) будь-яких відомостей про якісні характеристики особи, що не мають відношення до справи (соціальний статус, матеріальні блага) з метою прийняття справедливого рішення²².

Формула процедурної (процесуальної) справедливості цілком співвідноситься із належною реалізацією адміністративного-процесуального доказування, зокрема в частині оцінки доказів як умови ухвалення справедливого рішення у справі. Внаслідок прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року²³ вітчизняна концепція оцінки доказів за внутрішнім переконанням була доповнена стандартами доказування «standards of proof» як певним пороговим рівнем, якого повинен досягнути суддя аби ухвалити рішення у справі. Хоча наразі релевантний стандарт для вирішення адміністративних справ законодавчо не закріплений, проте загальновизнаною є закономірність, що у випадках, коли особа може бути позбавлена волі діятиме вищий стандарт доказування, аніж у спорах з приводу, наприклад, визнання нечинними адміністративних договорів. Як вказував Кевін М. Клермонт здатність судді вважати виконаним тягар доказування, покладений на одну зі сторін, на пряму залежить від законодавчого формулювання стандарту доказування²⁴. Таким чином нормативно встановлений або

²² Дж. Ролз Теория справедливости: пер. с англ. науч. ред. с предисл. В.В. Целищева. Изд. 2-е. М.: Издательство ЛКИ, 2010. С. 127. URL: [http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ПОЛЗ%20-%20Теория%20справедливостим%201971\(2010\)%20536с.pdf](http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ПОЛЗ%20-%20Теория%20справедливостим%201971(2010)%20536с.pdf) (дата звернення: 07.02.2022).

²³ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006р. № 3477-IV. *Верховна Рада України*. 2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3477-15> (дата звернення: 01.03.2022).

²⁴ Clermont Kevin M., Standards of Proof Revisited. Cornell Law Faculty Publications. 2009. P. 13. URL: <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/13> (дата звернення: 02.02.2022).

позитивно існуючий на практиці стандарт доказування демонструє реальне співвідношення пануючих у суспільстві цінностей.

5. Висновки

Отже, справедливість корелює з принципом плюралізму істини. Концепція справедливості бере початок від морально-психологічних чеснот та уявлень про загальнолюдські цінності, а після трансформується у фундаментальні принципи та постулати права, що чинять зворотній вплив на соціум внаслідок правозастосовної діяльності. Справедливість має багатоаспектну природу та розглядається як загальнолюдська цінність, принцип права, складова верховенства права, соціальна справедливість, право на справедливий суд та процесуальна (процедурна) справедливість. Стандарти доказування володіють здатністю віддзеркалювати існуючий баланс цінностей у суспільстві, виконуючи роль справедливого орієнтира для судді при розподіленні та виконанні тягаря доказування. Водночас використання стандартів доказування навряд чи здатне гарантувати безумовну справедливість, проте однозначно підвищують шанс на її досягнення, виступаючи важливою складовою процесуальної справедливості, зокрема в частині оцінки доказів суддею в рамках адміністративного процесуального доказування.

Література

- Погребняк С.П. Справедливість як принцип права: основні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. С. 257–268. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/182340/182239> (дата звернення 05.03.2020).
- Амартія Сен. *Идея справедливости*. М.: Издательство Института Гайдара, 2016. С. 49–52.
- Дзьобань О.П., Мануйлов Є.М. Справедливість як правова цінність: концептуалізація феномену. *Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, №1(24). 2015. С. 102–113. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DB

- N=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnuua_2015_1_12.pdf (дата звернення: 16.02.2022).
- Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: Аксіологічно-гносеологічний підхід: монографія. Київ: нац. ун-т внутр. справ, 2010. 272 с.
- Подковенко Т.А. Справедливість у системі цінностей права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С. 10–14. URL: <http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/18189/1/Подковенко%20Т..pdf> (дата звернення: 05.02.2022).
- Шлаг П. Загальнолюдські цінності у постсучасному світі. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1 С. 137–149. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/183689/183622> (дата звернення: 07.03.2022).
- Верховенство права: Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні. Страсбург, 4 квітня 2011р. *Право України*. 2011. No 10. С. 168–184. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) (дата звернення: 11.02.2022).
- Контрольный список вопросов для оценки соблюдения верховенства права: 106-е пленарное заседание Венецианской комиссии (Венеция, 11–12 марта 2016 г.). Страсбург, 18 марта, 2016р. 60с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-rus) (дата звернення: 06.02.2022).
- Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручн. Харків: Консум, 2006. 656 с.
- Нерсесянц В.С. Философия права: учебник. М.: ИНФРА*М – НОРМА, 2005. 656с.
- Бандура О. Справедливість та її роль у системі цінностей права. *Закон и жизнь*. 2012. № 11. С. 31–34.
- Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/ 96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.02.2022).
- Рішення Конституційного суду України у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства щодо відповідності Конституції України ст.11 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» від 22 липня 2020 р. №8-р(л). 2020р. URL: <https://ccu.>

gov.ua/sites/default/files/docs/8_p1_2020.pdf (дата звернення: 15.02.2022).

Бахновська І.П., Слободиська О.А. Юридична природа соціальної справедливості як складова частина принципу справедливості. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2021. Випуск 64, С. 181–184.

Афанасьєва М.В. Процессуальная справедливость и легитимность публичной власти. *Одеса: Гельветика*. 2020. С. 296–299.

Головченко О. Справедливість як фундаментальний принцип права у практичній площині. *Наукова бібліотека. Віче*. 2012. С. 5–7. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/viche_2012_20_3.pdf (дата звернення: 09.02.2022).

Дж. Ролз Теория справедливости: пер. с англ. науч. ред. с предисл. В.В. Целищева. Изд.2-е. М.: Издательство ЛКИ, 2010. 536с. URL: [http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ПОЛЗ%20-%20Теория%20справедливостим%201971\(2010\)%20536с.pdf](http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ПОЛЗ%20-%20Теория%20справедливостим%201971(2010)%20536с.pdf) (дата звернення: 07.02.2022).

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006р. № 3477-IV. *Верховна Рада України*. 2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3477-15> (дата звернення: 01.03.2022).

Clermont Kevin M., Standards of Proof Revisited. *Cornell Law Faculty Publications*. 2009. P. 13. URL: <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/13> (дата звернення: 02.02.2022).]

References

Pohrebniak S.P. (2015). Spravedlyvist yak pryntsyp prava :osnovni aspekty [Justice as a principle of law: main aspects]. *Kharkiv: Filozofia prava i zahalna teoriia prava*, pp. 257–268. Retrieved from: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/182340/182239> (accessed 05 May 2022). [in Ukrainian]

Amartiya Sen. (2016). *Ideya spravedlivosti [The idea of fairness]*. Moscow: Izdatel'stvo Instituta Gajdara. [in Russian]

Dzoban O.P., Manuilov Ye.M. (2015). Spravedlyvist yak pravova tsinnist:

- kontseptualizatsiia fenomenu [Justice as a legal value: conceptualization of the phenomenon]. Kharkiv: *Visnyk natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*, vol. 1 no. 24, pp. 102–113. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnyua_2015_1_12.pdf (accessed 16 February 2022). [in Ukrainian]
- Bandura O.O. (2010). *Pravoznavstvo u systemi naukovooho znannia: Aksiologichno-hnoseologichnyi pidkhid [Jurisprudence in the system of scientific knowledge: Axiological and epistemological approach]* (Monograph), Kyiv: National University of Internal Affairs in Kyiv. [in Ukrainian]
- Podkovenko T.A. (2016). *Spravedlyvist u systemi tsinnosti prava [Justice in the system of values of law]*. Proceedings of the *Aktualni problemy pravoznavstva* (electronic journal) vol.4 no. 8. pp. 10–14 Retrieved from: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18189/1/Подковенко%20T..pdf> (accessed 05 February 2022). [in Ukrainian]
- Shlah P. (2012). *Zahalnoliudski tsinnosti u postsuchasnomu sviti [Universal values in the postmodern world]*. *Filosofia prava i zahalna teoriia prava* (electronic journal), vol. 1, pp. 137–149. Retrieved from: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/download/183689/183622> (accessed 07 May 2022). [in Ukrainian]
- Verkhovenstvo prava (2011): *dopovid, skhvalena Venetsiiskoiu Komisiieiu na 86-mu plenarnomu zasidannia [Rule of law: report approved by the Venice Commission at the 86th plenary session]*. *Pravo Ukrainy*, no. 10. pp. 168–184. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (accessed 11 February 2022). [in Ukrainian]
- Kontrolnyy spisok voprosov dlya otsenki soblyudeniya verkhovenstva prava: *106-e plenarnoye zasedaniye Venetsianskoy komissii (Venetsiya. 11–12 marta 2016 g. [Rule of Law Checklist: 106th Plenary Meeting of the Venice Commission (Venice 11–12 March)]*. Strasburg, pp. 60. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-rus). (accessed 06 February 2022). [in Russian]
- Skakun O.F. (2006). *Teoriia derzhavy i prava [Theory of state and law]*. Kharkiv: Konsum. [in Ukrainian]

- Nersesyants V.S. (2005). *Filosofiya prava [Philosophy of law]*. Moscow: infra. m. norma. [in Russian]
- Bandura O. (2012). Spravedlyvist ta yii rol u systemi tsinnosti prava [Justice and its role in the system of values of law]. *Zakon y zhyzn*, vol. 11, pp. 31–34. [in Ukrainian]
- Konstytutsiia Ukrainy 1996 (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy). [Constitution of Ukraine 1996. Statements of Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (accessed 02 February 2022). [in Ukrainian]
- Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Aktsionernoho tovarystva shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy st. 11 ZU «Pro upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti» [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional complaint of the Joint-Stock Company on compliance with the Constitution of Ukraine, Article 11 of the Law «On Management of State Property from 22 July 2020]. Retrieved from: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/8_p1_2020.pdf. (accessed 15 February 2022). [in Ukrainian]
- Bakhnovska I.P., Slobodyska O.A. (2021) Yurydychna pryroda sotsialnoi spravedlyvosti yak skladova chastyna pryntsypu spravedlyvosti [The legal nature of social justice as an integral part of the principle of justice]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya Pravo*. pp. 181–184. [in Ukrainian]
- Afanasyeva M.V. (2020) Protsessualnaya spravedlivost i legitimnost publichnoy vlasti [Procedural fairness and legitimacy of public authority]. *Pravove zhittya suchasnoi Ukraïni : u 3 t. : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. vidp. red. M.R. Arakelyan*. Odesa : Gelvetika, vol. 1, pp. 296–299. [in Russian]
- Holovchenko O. (2012) *Spravedlyvist yak fundamentalnyi pryntsyp prava u praktychnii ploschyni [Justice as a fundamental principle of law in practice]*. Kyiv: Naukova biblioteka. Viche. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/viche_2012_20_3.pdf. (accessed 09 February 2022). [in Ukrainian]

- Dzh. Rolz. (2010) *Teoriya spravedlivosti* [The theory of justice]. (V.V. Tselyshcheva, Trans.) Moscow: Izdatelstvo LKI. [in Russian] Retrieved from: [http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ПОЛЗ%20-%20Теория%20справедливостим%201971\(2010\)%20536с.pdf](http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ПОЛЗ%20-%20Теория%20справедливостим%201971(2010)%20536с.pdf). (accessed 07 February 2022). [in Russian]
- Law of Ukraine "On Enforcement of Decisions and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights from January 23 2006 № 3477-IV. *Statements of Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (accessed 01 March 2022). [in Ukrainian]
- Clermont Kevin M. 2009 Standards of Proof Revisited. *Cornell Law Faculty Publications*. Retrieved from: <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/13> (accessed 02 February 2022).

Анотація

В сучасному світі питання пошуку справедливості у найрізноманітніших сферах суспільного життя не втрачає актуальності й сьогодні. Справедливість багатозначна, що ускладнює її перманентне трактування, а тому потребує постійних пошуків принагідно конкретно визначених адміністративних кейсів задля гармонійного розвитку усієї судової системи, що зумовлює **актуальність** дослідження. **Метою** статті є формування знання про роль стандартів доказування у прагненні наблизитися до ідеалу справедливості під час останнього етапу адміністративно-процесуального доказування – оцінки доказів.

Під час дослідження були використані загальнонаукові **методи**, серед яких аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, конкретизація, аналогія, метод побудови гіпотез, системно-структурний метод. Також застосовувався ряд спеціальних методів: герменевтичний метод задля розуміння і тлумачення нормативно-правових актів; термінологічний та системний методи задля характеристики принципу справедливості; аксіологічний метод допоміг проаналізувати справедливість як загальнолюдську цінність; функціональний метод сприяв виявленню функції та ролі стандартів доказування на шляху утвердження справедливості під час оцінки доказів в адміністративному процесі.

Логіка уявлення дослідженого матеріалу. Встановлено, що справедливість корелює з принципом плюралізму істини. Доведено, що історичні витоки загальнолюдських цінностей не мають значення для їх закріплення

на рівні основоположних принципів права. Дотримання принципу справедливості носить архіважливе значення не лише у правотворчій, а й у правозастосовній діяльності. Стандарти доказування є важливою складовою процесуальної (процедурної) справедливості.

Висновки. Стандарти доказування сприяють досягненню ідеалів справедливості, адже виконують роль орієнтира для судді при розподіленні та виконанні тягаря доказування. Чим вище значення має певна цінність для соціуму, тим вищий стандарт використовується та навпаки.

Ключові слова: загальнолюдські цінності, принципи права, верховенство права, оцінка доказів

Standards of Proof as a Component of Procedural Fairness

Summary

The question of the searching for fairness in the different areas of our life is still being important in modern world. Fairness may have different manifestations, which complicates it's one unambiguous interpretation. Such situation are needed the endless seek of the practical fairness in the every individual administrative cases for the harmonious development of the entire judicial system, which determines the **relevance** of the study. **The aim** of the article to create the knowledge about the role of the standards of proof in it's ability to get closer to the fairness during the evaluation of the evidence as the last stage of administrative procedural proving .

During the research general scientific **methods** were used, including analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, concretization, analogy, system-structural method. A number of special methods were also used: the hermeneutic method for understanding and interpreting legal norms ; terminological and systematic methods to characterize the principle of justice; the axiological method helped to analyze justice as a universal value; the functional method helped to identify the function and role of the standards of proof in the way of establishing fairness in the evaluation of evidence in the administrative process.

The logic of the presentation of the studied material. The ability of the fairness to correlate with the the principle of pluralism of truth were established. The fact that historical origins of universal values are not important for their consolidation at the level of fundamental principles of law were proved. The importance to adherence of the principle of justice not only in lawmaking but also in law enforcement were researched. The place of the standards of proof to be an important component of procedural (procedural) justice were detected

Conclusions. Standards of proof contribute to the achievement of the justice's ideals as they serve as a guide for the judge in the distribution and execution of the burden of proof. The higher the value of a certain value for society, the higher the standard of proof used and vice versa.

Keywords: universal value, principle of law, rule of law, evaluation of evidence

Anna Stoian – Postgraduate Student at the Department of Administrative and Financial Law, National University “Odesa Law Academy”; Anna_Stoian@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9176-5516>.